

JEN HATMAKER

AWAKE

Durf te worden wie je echt bent

Voorwoord

Om de privacy van degenen die hierbij betrokken waren te beschermen en om de chronologie logisch te houden, zijn sommige namen, herkenbare details en datums in deze memoire aangepast, zonder daarbij de kern van de ervaringen aan te tasten.

Daarnaast moet gezegd worden dat in elke vertelling, het verhaal aan de verteller behoort. Ik ben me er zeer van bewust dat dit mijn verhaal is, mijn versie, mijn beleving. Ik besluit wat ik erin opneem en wat niet. Sommige keuzes maak ik om de privacy van anderen te bewaren, want niet alles is aan mij om te vertellen, hoewel er door deze keuze een paar gaten in het verhaal vallen.

Het is vrijwel zeker dat iemand anders over een bepaald moment in mijn verhaal zal zeggen: ‘Dat is niet hoe ik het me herinner.’ Of: ‘Ik heb daar een andere kijk op.’ Jeugdherinneringen verschillen enorm van kind tot kind, zelfs binnen hetzelfde gezin. Eén huwelijk, twee mensen, twee verhalen, of in elk geval twee verschillende versies.

Ik ben er ook alert op dat ik mensen niet hokjes plaats: de held, het slachtoffer, de slechterik. Grof gezegd leent mijn verhaal zich hier wel voor en het is verleidelijk om dit wel te

doen. Je zou het me waarschijnlijk wel vergeven. ‘Dat is logisch,’ zou je zeggen. ‘Zo zijn de feiten nu eenmaal.’ En ja, dat is zo, maar toch moet het grotere plaatje worden bekeken, niet per se om te zien hoe het precies is gegaan, maar wel om er een preciezer beeld van te krijgen.

Dit is helaas het dilemma van de memoireschrijver. Ik kan slechts mijn eigen versie vertellen. Het is wat ik weet. Het is wat ik me herinner. Het is wat ik voelde. Wanneer ik zou proberen alle uiteenlopende versies van iedereen erin op te nemen, zou dit verhaal zo versplinterd raken dat het voorbijgaat aan het doel en het voor mij niet meer de waarheid is. Dus heb ik de ongemakkelijke taak om het te benoemen zoals ik het zag, in het besef dat niemand anders die deel uitmaakt van dit verhaal het op dezelfde manier zou vertellen.

Dus, lezer, het verhaal dat je nu in handen hebt? Dat is het mijne.

*my heart woke me crying last night
how can i help i begged
my heart said
write the book*

Rupi Kaur, 'Prologue' uit *Milk and Honey*

DEEL EEN

Het einde

Voorbij

Om halfdrie 's nachts op 11 juli 2020 ontwaak ik uit een diepe slaap en hoor een paar gefluisterde woorden die niet voor mij zijn bedoeld: 'Ik kan gewoon niet zonder je.' De man met wie ik zesentwintig jaar getrouwd ben, stuurt naast mij in ons bed een ingesproken bericht naar zijn vriendin.

Vanaf dat moment staat mijn leven op zijn kop.

De vier uur die erop volgen zijn chaotisch. Terwijl hij uiteindelijk out gaat door een gevaarlijke combinatie van drank en de ontmaskering, volg ik een spoor van bedrog op zijn computer, een compleet ander leven. Mijn lichaam bevriest. Ik kan niet eens huilen. Klik na klik valt mijn hele wereld uiteen. Zwevend boven mezelf zie ik hoe mijn hersenen het onmogelijke in zich opnemen en mijn hart valt in duigen. Dus zo ziet het eruit als een leven in real time uit elkaar valt. Het is stiller dan ik had verwacht.

Boven liggen de kinderen te slapen, zich er niet van bewust dat hun verhaal zich zojuist in tweeën heeft gespleten. Ze zijn naar bed gegaan op een lome, warme zomerdag die besmeurd is door de corona-uitbraak die vier maanden geleden begon, maar afgezien daarvan liggen ze heerlijk te slapen als kinderen van wie de ouders gewoon altijd beneden zijn; een ver-

storing in het gezin komt altijd van buitenaf, maar nooit van binnenuit. Niet bij ons, in elk geval. Ik blijf maar denken: ‘Zij weten het niet. Ik wil het niet weten. Ik wil boven bij hen zijn en het niet weten.’

Om halfzeven ’s ochtends heb ik zoveel onthullingen moeten doorstaan als een mens maar aankan in vier middernachtelijke uren. Ik maak hem wakker en vraag om de volledige waarheid en niets minder. Hij is er niet toe bereid. Ik zeg tegen hem dat hij zijn zooi kan inpakken en weg kan wezen.

Het is de laatste nacht die hij in ons huis heeft doorgebracht.

Ik stuur mijn ouders, zussen en broer een berichtje: *Kom nu meteen naar mam toe, ik heb jullie nodig*. Niemand vraagt om uitleg. Dit soort oproepen zijn een teken dat er een crisis is, en iedereen is er om zeven uur. Ik rijd de oprit op en mam staat buiten te wachten. Ze heeft geen idee wat er is gebeurd, maar met tranen die over haar wangen stromen opent ze haar armen en uiteindelijk stort ik in. Ik schreeuw als een gewond dier en kan er niet mee ophouden. Al mijn gevoel voor tijd en ruimte ben ik kwijt. Ik voel hoe mijn zussen en broer hun armen om me heen slaan, maar ik ben weg.

Dode roos

Ik ben vijftien en zit in het derde jaar van de middelbare school, als ik in mijn kerk de eerste les van True Love Waits krijg. De begeleiders hebben onze ouders verteld dat wij tieners bij deze cursus leren over reinheid en hoe we onze ontluikende seksualiteit kunnen beteugelen. Niets is waardevoller dan de maagdelijkheid (van meisjes), dus de diakens en hun vrouwen zouden met ons in gesprek gaan over de gevaren van strelen en spaghettibandjes, daar waren ze volgens het curriculum voor opgeleid.

Voordat de jongens en meisjes gescheiden van elkaar de lokalen van de zondagsschool binnengaan, komt de studentenpastor in de smoezelige jongerenruimte naar voren met een verse rode roos in zijn handen. ‘Een mooie bloem is dit, vinden jullie niet?’

Met z’n allen zijn we het ermee eens. Tot dusver gaat de cursus ons prima af.

‘Meisjes, op dit moment zijn jullie deze prachtige roos. Het mooiste mogelijke cadeau.’

Ik vraag me af waarom alleen de meisjes op de bloem lijken. Ik vraag me af voor wie wij een cadeau zouden zijn.

‘Dit,’ hij houdt de bloeiende roos omhoog, ‘is zoals je bent

wanneer je jezelf tijdens je huwelijksnacht rein aanbiedt aan je echtgenoot. Perfect en onaangetast! Maar wanneer je je lichaam aan je vriendjes gaat geven, zul je het cadeau vernietigen.' Bij deze alarmerende uitspraak begint hij een voor een de bloemblaadjes van de roos te plukken en laat ze op het vlekkerige tapijt vallen.

'Je laat hem je lichaam aanraken.' Pluk.

'Je laat hem je kleding uittrekken.' Pluk.

'Je verricht ongepaste handelingen.' Pluk.

'Je hebt seksuele omgang.' Pluk.

We zitten als bevroren in onze metalen klapstoelen. Ik heb nog amper met een jongen gezoend. Ik voel me enorm opgelaten, maar begrijp niet waarom. Plotseling ben ik me ernstig bewust van mijn lichaam en gloei ik van schaamte; heeft die eerste kus met Gary Whipple twee jaar geleden me een bloemblaadje gekost? Nerveus kijk ik naar de andere meisjes en ik vraag me af of zij wisten dat wij zo'n probleem vormden. Voor mij is het nieuw. Naar de jongens kan ik niet kijken. Ik denk dat mijn Forenza-shirt misschien te strak zit. Tien minuten geleden zat het nog prima. Het schaamrood staat me op de kaken.

'... tot dit het enige is wat jullie je echtgenoot op je huwelijksnacht nog te bieden hebben...' Op dit moment houdt de pastor de kale, dode steel ontdaan van de bloemblaadjes omhoog, het armzaligste cadeau dat ik ooit heb gezien.

Dit is zowel verwarrend als denigrerend. Waren het niet de jongens die de blaadjes eraf hebben geplukt, volgens de aanklacht? Waren zij ook een soort bloem die langzaamaan zijn bloei verloor? Of is seksuele reinheid alleen de verantwoordelijkheid van meisjes en wordt het alleen bij hen ver-

eist? Onderzoekend kijk ik rond in de ruimte, met het besef wat er allemaal gebeurt op de middelbare school; een aantal blaadjes zijn zeker weten geplukt, en eerlijk gezegd zou ik er ook wel een paar kwijt willen raken. Maar blijkbaar is er geen weg meer terug wanneer je een sletterige, kaalgeplukte roos bent. Veel succes met het vinden van een man die met een vervallen steel wil trouwen.

Bij het opkomen van mijn seksualiteit als adolescent, hoor ik:

Het lichaam van een meisje vormt een probleem en hier moet streng op worden toegezien.

Het lichaam van een meisje wordt aangeboden aan jongens.

Het lichaam van een meisje is eenvoudig te verpesten.

Meisjes zijn er verantwoordelijk voor om rein te zijn in de slaapkamer.

Dus ons seksueel afwijkend gedrag was onze schuld én het seksueel afwijkend gedrag van jongens was onze schuld.

Begrepen.

Begroting

Het is juli 1993. Ik ben nog geen negentien en ik zit met mijn vriend tegenover mijn ouders aan hun keukentafel in redelijke bewoordingen uit te leggen waarom we als tweedejaars- en laatstejaarsstudent in december zouden moeten trouwen. We schuiven een geel gelinieerd notitieblok met wat cijfers erop hun kant op en bepleiten onze zaak:

‘Met mijn baan bij de YMCA en de zijne bij Western Outfitters, verdienen we bijna 800 dollar per maand. Dat is meer dan genoeg om onze rekeningen te betalen.’

‘Dit is onze begroting. Jullie zullen denk ik wel zien dat we die heel grondig hebben opgesteld.’

‘We zijn honderd procent zeker van plan om af te studeren. We zullen juist méér studeren wanneer we bij elkaar wonen.’

Wonderlijk genoeg beginnen mijn ouders niet te lachen. Ze kijken naar onze berekeningen en doen of ze het serieus nemen. Per kalenderjaar zullen we minder dan 11.000 dollar verdienen. We doen alsof we volwassen zijn, net zo serieus als het kindeke Jezus in de kribbe. Onze troefkaart is het verhaal van mijn ouders: zij waren getrouwd toen ze twintig en vierentwintig waren, dus ze hebben geen poot om op te staan.

We zijn stapelverliefd. Maar liefst tien maanden zijn we al bij elkaar. Hoewel ik wel een paar blaadjes heb weggegeven, zijn we toegewijd aan (hernieuwde) seksuele onthouding tot december. We zullen een kerkelijkchtig huwelijk aangaan, zodat we ongestraft seks kunnen hebben. Dit is, zoals ons is verteld, het juiste om te doen. Het komt niet in ons op om gewoon te daten, of om als ongebonden jongeren te leven, of om samen te wonen, of volwassen te worden, of te ontdekken wie we zijn, of meer dan twee jaar te wachten na het eindexamenfeest om in het huwelijk te treden. We zitten in een conservatieve baptistenbubbel, waarin de helft van de studenten trouwt voordat ze zijn afgestu-deerd. Er wordt niet vreemd van opgekeken als je trouwt in je tienerjaren.

Mijn ouders leggen zich erbij neer. Later zullen ze zeggen dat ik toch zou doen wat ik wilde, dus waarom zouden ze het me alleen maar moeilijker maken? Ik kan me niet herinneren dat er ook maar één volwassene was die opperde dat een tweedejaarsstudente er emotioneel, mentaal en relationeel gezien nog niet klaar voor was om een echtgenote te worden. Niemand drong er bij mij op aan om gewoon jong te zijn, om te leven, volwassen te worden en ervaringen op te doen. Ik kan me geen geschokte gezichten herinneren, geen wantrouwige reacties, geen voorzichtige waarschuwingen. In de gemeenschap waarin ik was opgegroeid, werd een gezonde jeugdige ontwikkeling niet beloond.

Hij zal studentpastor worden en ik docent en we verlangen ernaar om onze jongvolwassenheid op te geven voor het huwelijk.

We zijn enorm gelukkig.

Zelfs op dat moment, als ik nog letterlijk een tiener ben, is mijn hoop voor de toekomst zo diep als de zee. We zijn verliefd, geheel door elkaar in beslag genomen. We zijn van plan een prachtig leven op te bouwen. We zullen trouw zijn en God dienen, en we zullen schitterende fonkelende lichtjes zijn in deze donkere wereld. Hij zal het hoofd van het gezin zijn en ik de beste vrouw die maar naast hem kan staan.

We schrijven liefdesbrieven en maken zelf kaartjes, sturen elkaar pakketjes en vrijen in onze auto's. We dansen de two-step in de Tumbleweed in Stillwater. We hangen tot vier uur 's nachts aan de telefoon en dromen van onze toekomst. We doen ervaring op als jongerenpastor bij een klein lokaal kerkje waar ik feitelijk mijn leeftijdsgenoten begeleid. Onze liefde: eindeloos. Onze toewijding: onverwoestbaar. Onze loyaliteit: onbetwistbaar.

Ik zie de weg die voor ons ligt en die is vol van wederzijdse genegenheid en zinvolle dienstbaarheid binnen de kerk, kleine blonde baby's en een schattig huisje. We zullen dol zijn op onze leerlingen en onze burens uitnodigen om het dobbelspel Bunco te spelen. Hij zal de tuin keurig bijhouden en ik zal de eetkamer tot aan de lambrisering behangen. Ik zal net zo leren koken als mijn oma en verse knoflook gebruiken. We zullen een gezin stichten, werken aan ons geestelijk ambt en een leven opbouwen. Op een dag zullen we onze kinderen zien trouwen en op de veranda onze kleinkinderen wiegen. Daar zullen we levenslang aan toegewijd zijn, net als zijn ouders en de mijne. Ik ga zo goed mijn best doen. Wij allebei.

Ik ben negentien. Hij is eenentwintig. Op 30 december 1993 leveren we de sleutels van onze jongvolwassenheid in en staan voor hetzelfde altaar in de kerk als waar mijn ouders stonden. Bij de receptie ben ik nog niet eens oud genoeg om te mogen drinken.

Mevrouw Landerson

Ik zit in de brugklas, de ergste periode tijdens een mensenleven. Mijn lichaam is hopeloos, ik heb geen flauw idee wat ik met mijn haar moet doen, van mijn moeder mag ik geen gaatjes in mijn oren, het voelt alsof alles me tegenwerkt. Ik wil dezelfde taal spreken als die van de populaire kinderen, maar ik ben te onbeholpen, denk er te veel over na. Ik begrijp hun dialect niet.

De natuurlijke charme van mijn klasgenoten overrompelt me. Ik bestudeer in het bijzonder de manier waarop Laura Morgan loopt en oefen het in mijn passpiegel; wat erbij hoort is om je rechtervingers ontspannen gebogen te houden in je handpalm en je pols ietsje terug te buigen. Dit specifieke maniertje begrijp ik niet, maar het effect dat het op me heeft is onmiskenbaar. En daarbij is Laura katholiek, wat haar uitstraling nog aantrekkelijker maakt. Bij haar hele manier van lopen gaat het om een nonchalante pas terwijl ze met voornoemde rechterhand op een heel specifieke manier opzichtig paradeert. Het is een ingewikkelde onderneming en ik blijf eraan werken, het is het belangrijkste wat ik doe, dag in dag uit. Elke maandagochtend besluit ik om voor het eerst mijn nieuwe manier van lopen te laten

zien op Mulberry School, maar in de bus naar school durf ik niet meer.

Door een fortuinlijke speling van het lot is dit het jaar waarin ik ontdek dat ik best grappig ben. Humor is mijn vaders moedertaal, dus ik denk dat ik het van hem heb geërfd. Deze kleine superkracht is het enige wat ik heb. Stijl, geld, uiterlijk, charisma: nee, nee, nee en nee. Het lukt me niet om net zoals Laura te lopen. We hebben geen kabel-tv, dus ik weet niets van de goede tv-programma's. Mijn moeder weigert om een Guess-spijkerbroek voor me te kopen. Mijn plastic bril is echt een drama. Andere nuttige eigenschappen heb ik niet. Maar ik leer om gevatte antwoorden in te brengen in de zeitgeist van de brugklas en vreemd genoeg, tot mijn verbazing, moeten de andere kinderen erom lachen.

Onbekend met het concept zelfbeheersing, zet ik mijn nieuwe valuta op volle toeren in. Ik blijf uiterst waakzaam op mogelijkheden om mijn talent voor komedie te laten zien. De beste tijd is halverwege de les; daarmee hoop ik ook indruk te maken op mevrouw Landerson. Tot nu toe was ik alleen maar slim en stil. Het is leuk om grappig te zijn. Ik heb niet veel vrienden, nooit gehad eigenlijk. De goedkeuring van mijn klasgenoten is een ongelooflijke ommekeer. Mijn sociale angst begint rafels te krijgen aan de randen; een minuscuul zaadje van zelfvertrouwen begint wortel te schieten. Mijn ouders merken de verandering op. Later zullen ze zeggen dat ze opgelucht zijn. Ze hebben bij mij zo ontzettend veel tranen van eenzaamheid moeten afvegen.

Ik heb pauze als een groepje mooie meiden achter elkaar naar me toe loopt.

‘Jennifer, je gelooft nooit wat mevrouw Landerson net tegen ons zei.’

In mijn hoofd probeer ik een gevatte kwinkslag op te diepen; een sarcastische opmerking over een leraar doet het altijd goed.

‘In de gang riep ze ons allemaal bij elkaar en ze vroeg waarom we eigenlijk vrienden met je wilden zijn! Ze zei dat je... hoe zei ze dat ook alweer, jongens? Bázig was. Ze bleef er maar over doorgaan. Het was echt gemeen hoe ze deed.’

Het verlamt me. Zwijgend blijf ik staan. Mijn systeem is overbelast door de schok.

Mevrouw Landerson denkt slecht over me? Ze vindt me bazig? Ze weet niet waarom anderen me leuk vinden? Ze praat lelijk over me tegenover mijn nieuwe vrienden? Ik begrijp er echt helemaal niets van. Binnen acht seconden krijg ik een nieuw verhaal over mezelf te horen, een gedachte die nooit eerder bij me was opgekomen: ik ging te ver.

De vernedering en het verdriet doen me pijn. Een paar seconden probeer ik te doen alsof het me niets uitmaakt, maar ik begin te snikken en ren naar het kantoor van de schoolverpleegkundige. Ik lig op de behandeltafel en trek een deken over mijn hoofd. Ik ben ontroostbaar. Ze moet mijn ouders bellen. Ik ben elf jaar.

Addendum: mijn vader

Laat me je iets uitleggen over Larry King, vader van Jen, Lindsay, Cortney en Drew. In de meeste gevallen tolereert hij iedereen, ook als ze het vanwege hun gedrag eigenlijk niet verdienen. Om dit te verduidelijken zal ik een bewijsstuk opvoeren, namelijk die keer dat de politie van Haysville het huis omsingelde dat mijn vader verhuurde aan twee ‘exotische danseressen’ die zes maanden achterliepen met de huur en blijkbaar onderdak verleenden aan een moordenaar. Wat ik hiermee wil zeggen is dat er waarschuwingstekens waren. Mijn vader is meestal een enorme goedzak, waardoor hij een rampzalige huurbaas is, maar een behoorlijk goed mens.

Er is één opmerkelijke uitzondering in zijn mededogen: elke vorm van aanval op de bovengenoemde Jen, Lindsay, Cortney en Drew.

In heel Amerika is niet genoeg inkt te vinden om een lijst te maken met de leraren, schoolhoofden, coaches, club sponsors, decanen, jongerenpastors, bazen en agenten die met Larry King te maken kregen na een ‘onheuse’ bejegening van zijn kinderen (de aanhalingstekens zijn in behoorlijk wat gevallen nodig). De vergelding kwam altijd snel. Ik zweer het,

ik ben een halve eeuw oud en mijn vader biedt nog steeds aan om namens mij ‘even te bellen’ als er iets misgaat.

Dit om duidelijk te maken dat je niet hoeft te denken dat mevrouw Landerson haar verdiende loon niet had gekregen. Ik kan rustig melden dat Larry King ervoor gezorgd heeft dat ze er spijt van had zo slecht over Jennifer King te praten tegen die meiden uit de brugklas. Als ze dacht dat ik al te ver ging, dan had ze mijn vader nog niet in actie gezien. Hoewel hij met de snelheid waarmee hij die dag met onze stationwagen (de Grijsje Geest) terug racete naar Mulberry School om mijn zaak te verdedigen zeker een overtreding beging, was het absoluut heldhaftig.

Bazig? We zullen je eens laten zien wat bazig is, mevrouw Landerson. Ze heeft dat woord waarschijnlijk de rest van haar leven niet meer uitgesproken. Natuurlijk, we zijn mensen die in de Bijbel geloven en we weten dat God uiteindelijk elke zonde straft, maar terwijl God daarboven op zich laat wachten met wat Hij dan ook aan het doen is, zal Larry King zich opwerpen als zijn afgevaardigde. De kinderen van de familie King hoeven niet te wachten op het hemelse oordeel, en dit zijn gewoon de feiten van deze zaak, edelachtbare.

Advocaat

Het is de eerste dag sinds ik erachter kwam dat mijn leven een leugen was, en ik zit in het kantoor van een advocaat. Het is zondag, maar ze gaat naar dezelfde kerk als ik en is ermee akkoord gegaan om af te spreken in haar lege kantoor. Mijn moeder en zussen zitten in de wachtruimte. Ze weten niet hoe ze me moeten helpen, behalve dan dat ze binnen handbereik blijven. Zes weken aan een stuk ga ik nergens naartoe zonder dat minimaal één van hen bij me is. Cortney zit oude filmpjes van Kristen Wiig bij *Saturday Night Live* te kijken, omdat alleen absurde dingen voor haar nu nog logisch zijn.

Ik ben nooit eerder in een advocatenkantoor geweest. Het is gezellig, alsof de bezoekers hier alleen maar komen om anderen aan te klagen, zich te verdedigen of om te gaan scheiden en we die vreselijke zaken slechts op zachte banken kunnen afhandelen. Ik zweef naar het plafond en kijk naar mezelf terwijl ik beschrijf wat ik tot dan toe weet, alsof ik het zakelijke verhaal van iemand anders van wie het leven is verkloot zit te vertellen. Door wat ik al heb ontdekt, lijkt het erop dat er geen weg terug meer is. Ik heb het over mijn scheiding van de pastor van mijn advocaat, dus het is voor

ons allebei alsof we buiten ons lichaam treden. Later bedenk ik dat ik dankbaar ben voor haar zachte blik, haar vermogen om me tienduizend woorden te laten zeggen waar er hooguit honderd nodig waren geweest. Dit zijn dingen waar ik nooit eerder over heb gepraat. Ik heb geen ervaring met een verhaal waarin ik iemand verlaat.

Pas veel later vraag ik me af: waarom holde ik meteen binnen de eerste zesendertig uur naar een advocaat? Welk instinct bracht me ertoe daarheen te gaan in plaats van terug te gaan naar onze huwelijkstherapeut? Maar ik ben er nog niet klaar voor om de waarheid te vertellen. Ik handelde puur op intuïtie en pas later begreep ik dat dit de betrouwbaarste speler op het toneel was.

De kinderen

Aan het begin van dit vreselijke verhaal is mijn oudste, de tweeëntwintigjarige Gavin, net afgestudeerd aan Texas Tech. Sydney zit in het eerste jaar van de Universiteit van Texas. Caleb heeft net zijn middelbareschooldiploma gehaald. Ben begint aan zijn vierde jaar en Remy is met zijn veertien jaar net klaar met de tweede klas. Drie van hen wonen thuis, twee zijn soort van uit huis en zelfstandig. Drie zijn voortgekomen uit mijn lichaam, twee gekregen door adoptie, vijf geliefde Hatmakers.

Het zijn tieners en jongvolwassenen, ze zijn niet gek en niet naïef. Ze krijgen alles mee van de chaos. Je kunt het niet onder het tapijt vegen als een vader na een normale avond naar bed gaat en dan de volgende ochtend verhuist.

De gezinsstructuur bezwijkt meteen. Aanvaringen, geschoktheid, woede, verdriet. Alles is verwoest. Tientallen dingen vallen uiteen.

Zijn acties walsen over levenslange wijze lessen die hierdoor zijn afgedaan. Kinderen verwachten niet dat hun ouders hun belofte naar elkaar zullen verbreken. Als er een breuk is, nemen ze aan dat het door hen komt, doordat ze uitproberen hoe ver ze kunnen gaan om de grenzen te be-

palen. Zeker niet door de ouder, de medeopsteller van de belofte. Allemaal zijn we gehegeld door het verraad, niet alleen ik.

Lezer, ik zal het grootste deel van hun verhaal achter gesloten deuren houden. Het was net zo pijnlijk als je denkt.